

L'APORTACIÓ DE MARIÀ CORBÍ A LA TEOLOGIA I A L'ESPIRITUALITAT

Francesc Torradeflot

UN PERFIL BEN PARTICULAR

Corbí no es considera un teòleg. Personalment el considero un bon teòleg. Queda clar que, en aquest punt, no estem d'acord. No cal que hi hagi acord. Una de les profundes conviccions de molts anys de treballar professionalment en l'àmbit del diàleg interreligiós és que es pot viure, conèixer i estimar aquelles persones amb les quals hom no s'està en tot ni del tot d'acord. Corbí és un filòsof, un antropòleg, amb formació teològica i empresarial. I, a més, un enamorat de la història. Un perfil ben particular.

La teologia ha canviat molt en el darrer segle i en aquest inici de mil·lenni. No tenim temps, possibilitats ni voluntat de parlar aquí de tots els seus canvis. Només voldria esmentar que, sigui com sigui, la teologia ha desaparegut del centre, i fins de la perifèria, de les ciències hermenèutiques. D'una banda, ho ha fet perquè les autoritats religioses sempre s'han sentit incòmodes amb els teòlegs i s'han dedicat, gairebé de manera sistemàtica, a «perseguir-la», a decapitar-la. D'altra banda, molts pensadors postmoderns s'han dedicat a escombrar elegantment i lleuger les poques restes que els mestres de la sospita havien deixat del discurs sobre Déu. Tot plegat no ha quedat cor ni per entonar un senzill rèquiem per la «difunta» teologia.

Corbí llegeix, estudia, parla i escriu de les savieses de la humanitat. Savieses que són les que expressen el patrimoni espiritual alhora comú i divers de la humanitat. Patrimoni espiritual perquè tracta sobre el camí de l'ésser humà cap a la seva realització, cap al reconeixement i desenvolupament de la seva qualitat humana¹, fruit de l'alliberament de l'estructura de necessitats que esclavitza a tot ésser humà i que li impedeix veure la seva llum interior.

1. La «qualitat de vida» de la que parla Corbí és més que el «bon viure», és «el sentit profund del viure (...), és sentir la realitat des d'ella mateixa i estimar-la», és una qualitat de vida que «ens empenyi a vibrar, des del més profund del nostre ésser, amb tot allò que ens envolta, que ens condueixi a interessar-nos incondicionalment per tot» (CORBÍ, Marià, *El camí interior – Més enllà de les formes religioses*, Helios, Barcelona, 1998, p. 97).

Segurament algun del vells teòlegs que ploren enmig de les runes de la difunta teologia, podria dir que en Corbí és un nou gnòstic. S'equivocaria de bon tros. Corbí és un enamorat del món i la seva esperança és que tothom pugui reconèixer, acceptar i viure en el món que té però fer-ho en plenitud, en qualitat.

Sé que en Corbí és cristià. Ell potser dirà que no, però per a mi dir cristià no vol dir que no pugui ser alhora jueu, budista, ateu, hindú. És tot i res alhora. Ja en parlava Panikkar de la múltiple pertinença i alguns jesuïtes belgues. I en parla sobretot la realitat de no pocs contemporanis que no volen identificar-se amb una sola tradició, malgrat que alguns nostàlgics autoritaris, en veure això, encara s'obsessionin en empaitar bruixes seduïts per dogmatismes inquisitorials del passat i empobrits per una adhesió identitària merament exclusivista.

Vivim en temps d'opcionalitat, lluny de paradigmes basats en la submissió i l'obediència, en un temps d'autenticitat en què el coneixement i el sentiment són més important que la doctrina². Les persones podem i volem triar ni que ens haguem d'equivocar. I ha de ser així, especialment per recórrer el peregrinatge espiritual.

CORBÍ, EL TEÒLEG

Les diverses savieses del camí/ns espiritual/s interessien Corbí. Durant molts anys, Corbí va parlar de religions. Darrerament parla de savieses. Els termes han canviat però les realitats que volen expressar són les mateixes: «l'objecte» del camí espiritual. Un «objecte» sense objecte. El destí del camí és un «no lloc» (una u-topia, dirà Xavier Melloni). Aquest «no lloc» que ha rebut molts noms: Déu, absolut, realitat última, veritat, amor, vida, plenitud, buit, paraula, silenci, tot, no res. Cap llenguatge, ni cap lògica, és capaç d'expressar-lo, perquè el llenguatge fa figa quan vol copsar allò que el transcendeix. I, tanmateix, Corbí és l'home que més ha llegit, en els seus silencis de Barcelona, de Collsuspina o d'arreu, sobre el camí espiritual a les diferents tradicions religioses. Ha volgut llegir fonts més que no pas comentaris i aquests només si són clàssics. Fonts perquè són originals, dels grans mestres, perquè brollen i donen gratis saviesa, perquè sacien la set insaciable del gran cercador que és en Marià Corbí. No hi ha ningú al nostre país que hagi llegit tan desinteressadament tants textos religiosos sagrats o de referència de les grans tradicions religioses de la humanitat, especialment de l' hinduisme, del budisme, del cristianisme i de l' islam. Ell ha mostrat que aquests textos poden ajudar

2. Cfr. TAYLOR, Charles, *A Secular Age*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 2007, p., 14-15.475. 489. 506-508. 578-579.

a aconseguir una millor qualitat de vida per a les persones en temps de canvi i innovació continuus³.

La saviesa d'en Corbí ha estat un reflex d'allò de que les savieses li parlaven. Ell i la seva obra són transparents, més enllà de les seves atzaroses habilitats en la seva capacitat de comunicació. No sempre se l'ha reconegut. Fa temps pensava –i lamentava- en silenci que no se'l reconegués prou a Catalunya i a l'Estat espanyol. Ara penso que va bé que hagi estat i que sigui així. No només per fer de la necessitat virtut, sinó perquè crec que la transparència passa per saber-se anular, per desaparèixer, esborrar-se per tal que la llum penetri i fecundi. Corbí ha estat i és un Joan Baptista. Tots només podem aspirar a ser Joans Baptistes, però sovint no hi arribem –als meu cinquanta anys ja ho puc dir sense vergonya. Ell hi ha arribat. Aquest és el valor de símbol que té la seva vida consagrada. Això l'ha fet un bon i un gran jesuïta. També Jesús. El seu gran mestre, mor a la creu per transparentar el Pare. La nit, la foscor, és per deixar lluir la llum del dia. Tots som nit quan fem camí envers la Veritat. Corbí ha fet de la seva foscor una llum per a molts. Aquest és el seu mestratge, el ser testimoni d'allò que només podem intuir en silenci i reverència. Aquesta és la verdadera teologia.

Evangelista Vilanova, el monjo de Montserrat insigne historiador de la teologia, ens deia a les seves classes que l'única autèntica teologia era o havia de ser espiritual. Corbí sempre ha estat i ha parlat de l'Esperit. Aquesta és la seva teologia. Ha volgut rescatar els drets de la Realitat Última de totes ombres que impedièn que tothom la veiés, la reconegués i en gaudís. Una Realitat Última que és transformadora. Hi hagué un moment que semblava, si més no als ulls del qui no el coneixien, que Corbí només parlava d'una experiència radical de realització, d'alliberament de l'ego, de caire íntim, estàtica, allunyada de qualsevol força de transformació social. Han estat alguns teòlegs llatinoamericans, com José María Vigil o Amando Robles, els qui han deixat clar que aquesta interpretació de la seva tasca no era la correcta. Ells han contribuït al reconeixement que l'autor català està rebent aquests darrers anys a l'Amèrica Llatina. Corbí ha mostrat com l'experiència de la Realitat Última, a la que condueixen els diversos camins espirituals de les tradicions religio-

3. Corbí va estar molts anys preparant la seva tesi que li va donar els fonaments per desenvolupar tota la seva recerca posterior (cfr. CORBÍ, Mariano, *Análisis epistemológico de las configuraciones axiológicas humanas – La necesaria relatividad cultural de los sistemas de valores humanos: mitologías, ideologías, ontologías y formaciones religiosas*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 1983). Són moltes les publicacions de Corbí. Veieu, entre altres, CORBÍ, Mariano, *Proyectar la sociedad, reconvertir la religión – Los nuevos ciudadanos*, Herder, Barcelona, 1992; ID., *Religión sin religión*, PPC, Madrid, 1996.

ses, porta a l'acció desinteressada que és l'única acció capaç de ser revolucionària, autènticament transformadora. L'obra de Corbí ha mostrat que música i profecia són dues cares de la mateixa moneda. La famosa dualitat entre vida contemplativa i vida activa ha estat superada pel testimoni unificador de l'experiència de la Realitat Última que ha estat la seva vida i la seva obra.

ALGUNES SINTONIES CORBIANES

Corbí és un músic, un músic no professional, sinó vocacional. Estima la música en silenci i certament que la música li ha donat molt gràcies a aquest desinterès. En certa manera, fa pensar en el romanticisme de Schlegel, en el que religió i art són propers, parlant ambdós d'allò diví que és dins d'un mateix⁴.

Vull presentar ara l'harmonia del seu pensament amb altres. Són algunes de les ressonàncies que he anat trobant amb l'obra de Corbí. Òbviament només es tracta d'una petita mostra, en la qual hi podríem afegir molts testimonis de diferents tradicions religioses i espirituals de la història espiritual de la humanitat. Aquesta vegada només he volgut agafar testimonis cristians dels que Corbí no acostuma a parlar. Dels altres, d'altres tradicions, ja en parla i molt bé, en la majoria dels seus escrits.

Els grans espirituals de la Reforma són una mena de precursors d'algunes de les perspectives de Corbí. Valentin Weigel (1533-1588), un pastor luterà a Zschopau, Saxònia, n'és un exemple. Weigel, cap al final de la seva vida, esgotat pels intents frustrats de reformar l'església va escriure una sèrie de llibres en què frisava per una nova comunitat de creients veritables que experimentarien immediatament la presència de Crist sense la mediació d'una institució clerical amb el suport de l'estat. Weigel, com Dirck Coornhert a Holanda, va afavorir una interpretació del cristianisme més individualista i interior. La seva visió de la Nova Jerusalem sobre la terra, associada amb l'albada d'una nova era de l'Esperit Sant, revela la influència del misticisme medieval, la tradició profètica establerta per Joaquim de Fiore, l'espiritualisme protestant i la filosofia natural de Paracels⁵.

4. Cfr. PACINI, David, S., «Excursus Reading Holy Writ: The Locus of Modern Spirituality», a DUPRÉ, L. – SALIERS, Don E. (ed.), *Christian spirituality III – Post-Reformation and Modern*, Crossroad, New York, 1989, p. 194.

5. Cfr. LUND, Eric, «Protestant Spirituality: Orthodoxy and Piety in Modernity: I. Second Age of the Reformation: Lutheran and Reformed Spirituality, 1550-1700», a DUPRÉ, L. – SALIERS, Don E. (ed.), *Christian spirituality III – Post-Reformation and Modern*, Crossroad, New York, 1989, p. 220.

Corbí ha estat un enamorat i un servidor dels ateu –no de l'ateisme. Preocupat per facilitar l'accés de l'ésser humà a allò que ell anomena «qualitat humana», que no és altra cosa que la plenitud humana de la realització espiritual, s'ha desviscut per mostrar que per fer camí espiritual no cal creure en Déu, que, fins i tot, millor que no hi creguis, perquè l'important és «viure» Déu, el que Drewermann anomenaria el «Déu immediat»⁶. En aquest sentit, Corbí seria un d'aquells teòlegs anunciats per Paul Tillich, que edificarien una teologia més enllà del corser cultural del teisme. John Hick va arribar a dir que tot era metàfora, que no hi ha veritats dogmàtiques, ni tan sols la trinitat o l'encarnació⁷. L'important és l'experiència de la Realitat Última, que és una experiència viscuda a l'interior de l'ésser humà. És el «Deus est sphaera infinita cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam».⁸

L'obra de Corbí s'assembla, en certa manera, a la intuïció de Don Cupitt, un teòleg de la línia esquerra del teòleg pluralista de les religions John Hick. Cupitt considera la imatge de Déu com una expressió simbòlica cada cop més dinàmica que ajuda a viure més bé però que no és real ja que només és una forma de consciència útil per a la persona. Així la religió serveix per millorar l'autoconeixement i aprendre a donar un sí incondicional a la vida perquè tot és símbol d'un nosaltres mateixos impermanent –ressò budista⁹. Cupitt parla d'un «humanisme religiós universal». Probablement Corbí no signaria aquestes afirmacions però sí que afirmaria la primacia de la vida i de la Realitat són inefables i es viuen així en l'ésser humà.

La teologia quàquera és un altre exemple que fa pensar en Corbí. Els quàquers, com ell, no parlen de teologia, però sí que tenen un discurs sobre un Déu íntim i un discurs forjat i madurat en la persecució més cruel sortida del dogmatisme d'altres cristians. Aquest discurs transcendeix el teisme més tradicional. Els quàquers han influenciat molt a teòlegs com els ja esmentats, Hick o Cupitt. George Fox, en la línia de la paraula interior de Thomas Müntzer però menys polèmic i més concordista¹⁰, parla d'una revelació espiritual di-

6. Cfr. DREWERMANN, Eugen, *Dios Inmediato*, Trotta, Madrid, 1997.

7. Cfr. HICK, John, *The Fifth Dimension – an Exploration of the Spiritual Realm*, Oneworld, Oxford, 1999, p. 81. 85-86. 254.

8. «Déu és esfera infinita el centre de la qual és arreu, i la circumferència en cap lloc» (*Liber viginti quatuor philosophorum*, II).

9. Cfr. CUPITT, D., *After God: The Future of Religion*, BasicBooks, New York, 1997.

10. MÜNTZER, Thomas, *Tractats i sermons*, Facultat de Teologia de Catalunya/Proa, 1989, Barcelona, p. 113-114. 124. Müntzer, igual que Karlstadt i a diferència de Luter, dona primacia a l'Esperit sobre la Paraula (cfr. LIENHARD, Marc, «Luther and Beginnings of the Reformation», a RAITT, Jill – MCGINN, Bernard – MEYENDORFF, John, *Christian spirituality II – High Middle Ages and Reformation*, Crossroad, New York, 1987, p. 275). Zwingli, un dels principals reforma-

recta que no pot anar contra l'Escriptura ni contra la raó¹¹. Hi ha un cert ressò de l'Eckhart que afirmava que Déu és dins de l'ésser humà¹², tant dins que «l'ull, amb el qual veig Déu, és el mateix ull amb el qual Déu em veu; el meu ull i l'ull de Déu són només un ull i un veure i un coneixement i un amor»¹³. De fet, George Fox, el fundador de la Societat dels Amics (Quàquers), considerava que Déu està més enllà dels temples, dins dels cor¹⁴. La llum i l'Esperit de Déu és en tots i en totes les coses¹⁵. La llum de Crist il·lumina tot ésser humà¹⁶ i és el seu mestre interior¹⁷. Corbí certament preferirà parlar de saviesa que de «revelació», però l'important no és el terme sinó l'afirmació d'una realitat més enllà de l'aparença que dona sentit a tot, que és allò que és, que hi és i hi és dins, però que malauradament no podem percebre sense la iniciació del camí interior. Davant d'aquesta Realitat, sembla una insignificança, o tal ve-

.....
dors suïssos, deia que l'Esperit de Déu era lliure fins i tot de la Paraula (cfr. BÜSSER, Fritz, «The Spirituality of Zwingli and Bullinger», a RAITT, Jill – MCGINN, Bernard – MEYENDORFF, John, *Christian spirituality II – High Middle Ages and Reformation*, p. 304). Ela quàquers, de fet, consideren l'Escriptura la segona regla, subordinada a la primera que és l'Esperit (FREIDAY, Dean (ed.), *Barclay's Apology – In Modern English*, Barclay's Press, Newberg (Oregon), 19985, p. 5). Pels quàquers la revelació és directa, espiritual i interior i no pot anar en contra de l'Escriptura ni de la raó (Ibidem, 22. 24-25. 28-29. 37. 39-40).

11. Cfr. *Barclay's Apology*, ed. Per Dean Freiday, Barclay Press, Newberg – Oregon, 1998, p. 24-25. 28-29. 37. 39-40.

12. Cfr. HAAS, Alois Maria, «Schools of Late Medieval Mysticism», a RAITT, Jill – MCGINN, Bernard – MEYENDORFF, John, *Christian spirituality II – High Middle Ages and Reformation*, Crossroad, New York, 1987, p. 147. Eckhart és el representant de la mística del «fons», metàfora mestra de la seva obra. El fons de l'ànima i de Déu són un únic fons. No es tracta d'una unió sinó d'una indistinció (cfr. MACGINN, Bernard, *The Mystical Thought of Meister Eckhart – The Man From Whom God Hid Nothing*, Herder/Crossroad, New York, 2001, p. 37-48).

13. Cfr. MASTER ECKHART, *Die deutschen Werke*, Vol. 1, 201, 5-8, citat a HAAS, Alois Maria, «Schools of Late Medieval Mysticism», a RAITT, Jill – MCGINN, Bernard – MEYENDORFF, John, *Christian spirituality II – High Middle Ages and Reformation*, Crossroad, New York, 1987, p. 150.

14. Cfr. NICKALLS, John L. (ed.), *The Journal of George Fox*, Religious Society of Friends, Philadelphia, 1997, p. 85. 87. 94. 96. 107. 109. La Bíblia no és important en l'espiritualitat quàquera. Molt més important és l'atenció a la llum interior, font de la revelació directa, guia i poder. Els quàquers cerquen reviuire l'experiència vital de l'Esperit de la cristiandat primitiva a través del culte interior i silenciós (Cfr. GLENN HINSON, E., «Puritan spirituality: The Search for a Rightly Reformed Church – II Baptist and Quaker Spirituality», a DUPRÉ, L. – SALIERS, Don E. (ed.), *Christian spirituality III – Post-Reformation and Modern*, Crossroad, New York, 1989, p. 332-335).

15. Cfr. NICKALLS, John L. (ed.), *The Journal of George Fox*, p. 15-16.

16. Cfr. NICKALLS, John L. (ed.), *The Journal of George Fox*, p. 51-52. 64. 74. 76. 78. 120. El mateix Petrarca, expressió de l'espiritualitat de l'humanisme renaixentista, celebrava «la claredat de la llum interior» mitjançant la qual «les ànimes devotes veuen Crist» (BOUWSMA, William J., «Humanism I – The Spirituality of Renaissance Humanism», a RAITT, Jill – MCGINN, Bernard – MEYENDORFF, John, *Christian spirituality II – High Middle Ages and Reformation*, Crossroad, New York, 1987, p. 246).

17. Cfr. NICKALLS, John L. (ed.), *The Journal of George Fox*, p. 20.

gada una blasfèmia, entretenir-se, com fan sovint alguns teòlegs, amb altres coses com, ara per exemple, la dialèctica escolàstica de la gràcia i de la llibertat. A Corbí no li agrada «perdre el temps». És admirable la seva «determinada determinació» (Teresa de Jesús) davant d'allò que és l'important i el seu oblit davant d'allò secundari o merament instrumental.

Un altre testimoni de sintonia amb Marià Corbí és Tolstoi. Leo Tolstoi, un cristià ortodox excomunicat, parla del regne de Déu que és dins nostre afirmant la primacia de la religió interior, que és l'amor, sobre l'exterior, els rituals.¹⁸ Aquest amor és l'única llei i veritat inherent a l'ésser humà i que el fa lliure¹⁹, lluny de la metafísica de la hipocresia dels poders polítics i religiosos²⁰. Tolstoi va ser excomunicat per les autoritats de l'ortodòxia cristiana. Corbí no ho ha estat probablement perquè parla de filosofia i perquè no serviria de res en un segle XXI plenament secularitzat. Aquesta és, tal vegada, una de les raons que ha fet que Corbí ja ni parli de religions, sinó més aviat de savieses. Les tradicions espirituals dels mestres són tradicions de saviesa. Hom podria pensar que ja no parla de religió ni d'espiritualitat. No, continua parlant d'espiritualitat (o de «subtilitat»), parla del peregrinatge de coneixement i amor cap al reconeixement i descoberta de la Realitat. No parla de teologia ni de religió. A diferència de Panikkar, no es vol barallar per la recuperació de l'autèntic sentit d'unes paraules que ja no reconeixen la majoria dels mortals del nostre temps perquè estan farcides d'equívocs degut al seu reiterat i contumaç mal ús.

Corbí ha estat, en aquest sentit, notari i testimoni clar de la decadència actual de la teologia i de la religió. No n'ha estat un dels culpables d'aquest procés –encara que alguns sovint tenen la mala costum de voler matar el misatger! Ha estat notari privilegiat d'una decadència constant i, probablement, irreversible. Una decadència que ha fet que grans espirituals i teòlegs d'arreu del món s'acabin avergonyint de la mateixa teologia i «renegant» d'aquesta «etiqueta» perquè desprestigia, perquè situa automàticament fora de joc i incomunica, perquè projecta fora de l'àmbit cultural, lluny de qualsevol il·lustració i, el que és més trist i dramàtic, fora del món espiritual. Si la teologia és allò que ha acabat essent, aleshores no paga la pena «fer teologia». La teologia ha esdevingut, lamentablement diria jo, residual. Només sembla interessar a acadèmics o erudits sota paraigües clericals, que, desafortunadament, són vigilats, sotmesos i limitats per jerarquies religioses que, en molts

18. Cfr. TOLSTOI, Leo, *The Kingdom of God is within You*, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1984, p. 75. 107-108

19. *Ibidem*, p. 210. 213.

20. *Ibidem*, p. 339-340. 343. 345. 348-350. 365.

casos i de manera més o menys conscient, s'entreenen a esterilitzar la escadussera creativitat que s'escapa per les esclertes, obsessionats paternalistament per no «escandalitzar” els fidels o, en el pitjor dels casos, per preservar la seva cadira o la seva carrera eclesiàstica.

L'autèntica teologia, la teologia espiritual que té primacia sobre l'Escriptura, sobre la Tradició i sobre la raó, i que les ha fet néixer a totes tres, té futur, però no se la pot ni podrà sotmetre als marges ni als límits perquè el seu objecte i subjecte la transcendiran sempre. Aquest és el missatge profètic que el «teòleg” Marià Corbí pot oferir a l'agonia de la teologia. Ben segur que hi haurà molt teòlegs que l'escoltaran perquè l'espiritual ja no està lligat intrínsecament a allò religiós, perquè reconeixeran el valor de la sensibilitat no teista o atea, perquè respectar la tradició vol dir innovar i perquè han vist clar que cal transcendir la nomolatria (culte a la llei) si es vol servir l'absolut de la Vida i de l'Amor, de que parla el benvolgut Gaspar Mora.